

УДК 338.2

Мурашко О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління персоналом
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ

THE ROLE AND IMPORTANCE OF TAX SYSTEM IN THE STATE'S ECONOMY

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто сутність і функції податків, теоретичні і практичні питання, пов'язані з системою оподаткування, податковою політикою держави. Висвітлена вирішальна роль податків при формуванні доходів державного бюджету.

Ключові слова: податки, порядок оподаткування, система оподаткування, ставка податку, податкова політика.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены суть и функции налогов, теоретические и практические вопросы, связанные с системой налогообложения, налоговой политикой государства. Освещена решающая роль налогов при формировании доходов государственного бюджета.

Ключевые слова: налоги, порядок налогообложения, система налогообложения, налоговая ставка, налоговая политика.

ANNOTATION

This article considers the essence and functions of taxes, theoretical and practical issues related to the taxation system, tax policy of the state. It is shown the decisive role of taxes in formation of state budget revenues.

Keywords: taxes, taxation, tax system, tax rate, tax policy.

Об'єктивною реальністю розвитку суспільства є те, що за існуючих соціально економічних умов підприємницькі структури та громадяни мають (змушені) віддавати частку своїх доходів на державні суспільні потреби, а натомість одержувати від суспільства інші блага і послуги.

Історія розвитку цивілізацій свідчить, що в різні періоди розвитку суспільства система податків формувалась і розвивалась разом з державотворенням та відповідала особливостям даного періоду. Вже в давні часи були і інші джерела державних доходів – доходні прерогативи казни.

Державні доходи можуть формуватись різними методами, серед яких податковий має найбільше бюджетне значення. Відповідно до бюджетної класифікації в Україні доходи бюджету поділяються на: податкові; неподаткові; доходи від операцій з капіталом; трансферти (рис. 1).

До податкових доходів – передбачені податковим законодавством України (і країни) податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Неподатковими доходами визнаються: 1) доходи від власності та підприємницької діяльності; 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу; 3) надходження від штрафів та фінансових санкцій; 4) інші неподаткові надходження; 5) власні надходження бюджетних установ.

Доходи від операцій з капіталом – кошти, які отримує держава від продажу землі та майна, яке належить державі.

Трансферти – кошти, одержані від інших органів державної влади (тобто це перерозподіл бюджетних коштів між різними суб'єктами бюджетної системи в межах України), інших держав або міжнародних організацій. Трансфертами у зарубіжних країнах називають фінансові ресурси, що передаються з бюджету центрального уряду до бюджетів місцевого самоврядування, а також із бюджетів територіальних одиниць вищого адміністративного рівня до бюджетів адміністративних одиниць нижчого рівня.

За недостатності коштів, які отримує держава за рахунок зазначених доходів, для фінансування видатків можуть використані: грошова емісія (наслідок - інфляція) або залучатись запозичені кошти, фактично - позики (при значних розмірах, вони можуть негативно впливати на інвестиції і сприяти збільшенню податкового навантаження в майбутньому для їх погашення).

Отже, в умовах ринкових відносин, коли державна власність не є домінуючою, основним методом формування доходів держави є податки, які складають 75%-90% доходів бюджету і які

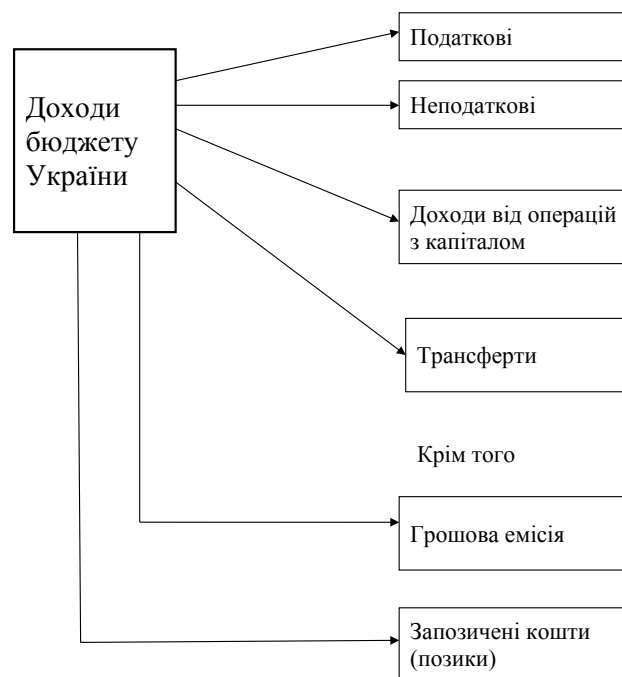

Рис. 1. Джерела формування доходів бюджету

в кожній країні становлять податкову систему. Наразі податки стали об'єктивним елементом економічних відносин між державою та підприємством – юридичними і фізичними особами. Важливою складовою процесу розбудови економіки України та її євроінтеграції є формування сучасної вітчизняної системи оподаткування, яка забезпечує необхідними фінансовими ресурсами економічний та соціальний розвиток держави і виконання нею своїх функцій.

За економічним змістом податки – це фінансові відносини між державою і платниками податків, що виникають з метою створення державного фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій. Інтерпретація податків через термін “відносини” характерна для пострадянських економістів. Західні економісти трактують податки як обов'язкові платежі, які є основним джерелом державних доходів, які можуть бути використані для фінансування суспільних благ і послуг, а також для впливу на соціально- економічні процеси. За трактовкою російських економістів: «Налоги - обязательные, безвозмездные, невозвратные, собираемые на регулярной основе платежи, взимаемые уполномоченными государственными учреждениями с целью удовлетворения потребностей государства в финансовых ресурсах».

Податковий кодекс України, який є основним нормативним документом, регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, дає таке визначення поняття податку та збору:

«Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу».

«Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди». Зокрема це внески на державне соціальне страхування.

Податковий Кодекс також визначає загальні засади встановлення податків і зборів, платників податків тощо.

Платниками податків є як юридичні так і фізичні особи.

Надалі під категорією податки слід розуміти не лише термін податки, а і внески, збори та інші обов'язкові платежі, або - платежі податкового характеру. Отже податки – дуже важлива річ, яка стосується кожного підприємця і кожного громадянина.

Сутність податків проявляється в їх функціях. Отже, основними функціями податків є: фіскальна (наповнення бюджету) і розподільча (регулювання економіки); а також – соціальна, стимулююча, контрольна, антимонополярна, антиінфляційна, виховна. Серед економістів немає єдиної думки щодо функцій податків, але при різних трактуваннях сутність податків залишається незмінною.

Однак реалізація тільки фіскальної функції податків має об'єктивні і суб'єктивні обмеження. За недостатності податкових надходжень і неможливості скорочення державних витрат доводиться залучати інші джерела державних доходів, про що було зазначено вище.

Таким чином, доля коштів, які надходять до бюджету за рахунок реалізації фіскальної функції податків в період спаду ділової активності – знижується, оскільки величина податкових надходжень до бюджету безпосередньо залежить від величини доходів платників.

Регулююча функція має особливо важливе значення в умовах антикризового регулювання, активного впливу держави на економічні і соціальні процеси. Дана функція пов'язана в часовому аспекті з розподілом податків між юридичними і фізичними особами, сферами і галузями економіки; вона дозволяє регулювати доходи різних груп населення. Податкове регулювання реалізується через систему пільг і систему податкових платежів. Регулююча функція податків проявляється не тільки в сфері бізнесу, але і через платоспроможність фізичних осіб – на ринку попиту і пропозиції на різні товари і послуги.

Соціальна функція податків тісно пов'язана з фіскальною і регулюючою функціями. Податки стягуються в більшому розмірі із забезпечених верств населення, при цьому значна їх частка повинна у вигляді соціальної допомоги надходити до малозабезпечених верств населення.

До механізмів реалізації соціальної функції податків можна віднести доходи, які не оподатковуються; разом з тим існують доходи, по яким податки стягуються по підвищеним ставкам або ж навпаки – не стягуються.

Значення соціальної функції значно зростає в періоди економічної кризи, коли більша частина населення потребує соціального захисту.

Контрольна функція створює передумови для дотримання і обґрунтованого розподілу доходів різних суб'єктів економіки. Завдяки їй оцінюється ефективність кожного «податкового джерела» і «податкового пресу» в цілому, оцінюється необхідність внесення змін в податкову систему і податкову політику.

Але варто зазначити, що контрольну функцію податків невірно ототожнювати з податковим контролем, який здійснюють податкові служби.

Поряд з цим в економічній літературі згадуються інші функції податків, зокрема – антимоніполярна, антиінфляційна, виховна. Але виховна функція податків є питанням компетенції педагогів.

Таке теоретичне визначення функцій ще не означає, що саме в заданому напрямку буде діяти прийнята на законодавчому рівні податкова система. Дієвість системи оподаткування в конкретній країні визначається не тільки наукою і теорією, але і практикою та дотриманням основних принципів оподаткування.

Поняття податкової системи.

Податкова система – це сукупність різних видів податків, зборів та інших платежів, які віднесені до податкових. Вимога – податки повинні бути взаємопов'язані між собою, доповнювати один одного. Визначальною базою побудови податкової системи є обсяг коштів, які потребує держава для виконання своїх функцій (таке твердження є досить дискусійне).

Незважаючи на те, що принципи побудови податкової системи держави є дискусійними серед економістів, існують різні погляди з різних позицій, проте основне в їх поглядах є спільним, адже сутність і функції податків залишаються незмінними. Основними функціями податків є: фіскальна (наповнення бюджету) і розподільча (регулювання економіки). Податкова система держави з ринковою економікою повинна бути побудована на таких основних принципах, недотримання яких призведе обов'язково до неефективності всієї податкової системи держави. В зв'язку з цим основними принципами є:

- принцип обов'язковості сплати податків і платежів;
- принцип рівності усіх платників перед законом та недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації;
- принцип рівномірності (рівномірність надходжень по періодам);
- принцип соціальної справедливості (платниками податків мають бути всі члени суспільства, котрі отримують доходи);
- принцип наукової обґрунтованості;
- принцип економічності оподаткування (обсяг надходжень від податків та зборів значно перевищує витрати на їх адміністрування);
- принцип стабільності;
- принцип доступності (чіткий і зрозумілий порядок і механізм оподаткування).

Принципи побудови податкової системи раніше, до 2011 року були визначені в Законі України “Про систему оподаткування”. Зараз основні засади податкового законодавства в Україні визначені в Податковому Кодексі України, який набув чинності з 2011 року. Але практика становлення і розвитку податкової системи в Україні свідчить про досить декларативний характер цих принципів. Зокрема, часті зміни чинного податкового законодавства не відповідають принципу стабільності, (стабільність - зміни до будь-яких елементів податків не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року). Формулювання і трактування нормативних актів щодо порядку оподаткування – не відповідає принципу доступності, про який в Кодексі не згадується. Тому обґрунтованими можна вважати твердження і дані міжнародних експертів, що податкове законодавство України щодо доступності і розуміння викладеного

в нормативних актах входило до останніх країн світу. Не діє фактично і принцип соціальної справедливості по відношенню до незаможних верств населення і пересічних громадян, отже і не виконується соціальна функція податків, що особливо спостерігається в період кризи і т.д.

Зазначені фактори щодо податкового законодавства не можуть негативно не впливати на економіку країни як в цілому так і на кожний суб'єкт господарювання і платника податків.

Українським аналітичним центром визнано, що дійсно в 2010 році Україна займала 1-ше місце по кількості податків. Після цього було проведено ряд реформ і і по кількості податків Україна фактично зрівнялась з більшістю країн світу. Однак зменшення кількості податків ще не означає зменшення податкового тиску, що визначається ставками податків. Крім того – це не означає спрощення механізму стягнення податків. І в зв'язку з цим виникають питання. Дійсно високі в нас податки чи ні? Наскільки наша податкова система відрізняється від систем інших, в першу чергу розвинених, країн світу? Що заважає бізнесу нормально працювати?

Окремо слід сказати про спрощену систему оподаткування. Як зазначала Оксана Продан – народний депутат, член комітету з питань податкової і митної політики: «Спрощена система оподаткування – не пільга (як вважають немало високо посадовців). Це можливість маленьким підприємцям працювати легально, це можливість розвивати економіку, створювати нові робочі місця, впроваджувати нові технології. Це підґрунтя для креативної економіки. Спрощенка – це можливість працювати в умовах складної загальної системи сплати податків...Коли загальна система оподаткування стане прозорою і дешевою в обслуговуванні, на ній почнуть працювати без примусу». Із зазначеним вище важко не погодитись. Але разом з тим за допомогою малого бізнесу і спрощеної системи оподаткування олігархи і можновладці мають додаткову можливість ухилятися від оподаткування. Як вважає значна кількість практичних працівників, зокрема бухгалтери і менеджери, вихід – в створенні прозорого, зрозумілого порядку і механізму оподаткування бізнесу. Але на жаль, в нашій країні це не виходить за межі слів і обіцянок, як правило перед виборами.

Отже на сьогодні залишаються відкритими такі непрості питання для нашої економіки, бізнесу і людей, які фактично і є платниками податків.

При вирішенні цих питань (на державному рівні) варто згадати досить відому криву Лаффера, що відображає графічно залежність між податковими надходженнями і динамікою ставок податку. Сутність такої залежності – наявність оптимального рівня оподаткування, при якому податкові надходження до бюджету досягнуть максимуму. Залежність ця визначена американським економістом Артуром Лаффером наприкінці ХХ ст., хоча він сам визнавав,

що ця ідея присутня вже у Дж.Кейнса (початок ХХ ст.) і навіть у арабського вченого Ібн Хальду (середньовіччя).

Така залежність показує, що:

1) Збільшення ставки податку ще не означає збільшення надходжень від такого податку в бюджет.

2) Податки, точніше їх ставки повинні бути обґрунтованими, інакше при явно завищених ставках збільшується частка тіньової економіки, від чого бюджет країни тільки програє.

Розвинуті економічно держави продовжують удосконалювати свою систему оподаткування шляхом зміни і регулювання податкової політики. В економічному аспекті Україна при цьому не є винятком. З одного боку ясно, що неможливо створити ідеальну податкову систему, але можна суттєво зменшити існуючі проблеми, якщо враховувати особливості і специфіку економічних відносин у суспільстві в кожному періоді часу.

Тому обґрунтованим у вищому навчальному закладі є виділення предмету податкова система в окрему дисципліну. При цьому потрібно

робити орієнтир не лише на діяльність в сфері освіти, а і на діяльність в інших галузях, особливо на діяльність суб'єктів господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.
2. Закон України "Про збір і облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 08.07.10 р. № 2464-VI.
3. Данілов О.Д., Фліссак Н.П., Податкова система та шляхи її реформування: навч. пос. – К.: Парламентське видавництво, 2010. – 216 с.
4. Економічна енциклопедія. У 3 т. / Ред. Кол.: Гаврилишин Б.Д., Мочерний С.В., Устенко О.А. та ін., К.: видав. центр Академія; Тернопіль: Акад. народного господарства, 2000. – Т. 1 А(абандон) – К (концентрація виробництва). – 863 с.
5. Податкова система. Навчальний посібник. / За ред. д.е.н., проф. В.Л. Андрущенко, Видавництво «Центр учбової літератури», Київ, 2015. – 409 с.
6. Іртищева І.О. Стратегічне антикризове управління як основа підвищення конкурентоспроможності національної економіки / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 146-149.